

מעדני שבת

פרשת צו תשפ"ד

גליון שצ"ג

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

תדיר ושאינו תדיר קודם

הרמ"א (תרפ"א ב') כתב שבמוצ"ש חנוכה מדליק נרות חנוכה תחילה ואח"כ מבדיל. המשנה ברורה מביא ט"ז ועוד כמה אחרונים שחולקים וס"ל דמצות הבדלה קודמת לנר חנוכה משום דהיא תדירה, אבל הרמ"א ס"ל דאף דמצות הבדלה תדירה מ"מ כל מה דנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי וגם בהדלקה יש פרסומי ניסא.

נפסק בשו"ע (רכ"ה) האוכל פרי חדש יש לו לברך שהחיינו. המ"ב כתב בשם פמ"ג דלכתחלה נכון לברך שהחיינו קודם ואח"כ יברך ברכה הראויה לה, ובדיעבד אם בירך שהחיינו אחר שבירך על האכילה קודם שהתחיל לטעום אין זה הפסק. הערוך השולחן כתב שיש שנוהגים לברך תחלה ברכת הפירא ואח"כ שהחיינו מטעם תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וחולק עליהם כי לא שייך כאן טעם תדיר, דטעם תדיר אינו אלא כשחיוב שניהם באים כאחת אבל כאן ברכת שהחיינו חל קודם, דעיקר ברכת שהחיינו היא על הראייה לא על האכילה אלא שאנו נוהגים לברכה בשעת אכילה אבל ברכת הפירא הוא רק בעת האכילה, ועוד דבכל ברכת הנהנין צריך שלא יהא הפסק בין הברכה להאכילה ולכן יש להקדים ברכת שהחיינו.

השו"ע (תקפד ד') פוסק שעושיין ברית מילה בראש השנה בין קריאת התורה לתקיעת שופר. המ"ב מפרש בשם הגר"א דמילה מצוי יותר מתקיעה ותדיר קודם.

מקרים שאין אומרים תדיר

המשנה ברורה (כ"ה סק"ז) כתב אע"ג דתדיר קודם מ"מ אם אין התדיר לפנינו אין צריך להמתין.

הרמ"א (רפ"ו ד') כתב אם הגיע זמן מנחה והקדים והתפלל מוסף קודם מנחה יצא. והמ"ב מפרש דהא דתדיר קודם הוא רק למצוה ולכתחלה ולא לעיכובא בדיעבד.

ומ"מ גבי קריאת התורה בחנוכה כותב הרמ"א (תרפ"ד) אם טעה בראש חודש טבת והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק לקרות בשל ראש חודש תחילה ואח"כ של חנוכה. והאליה רבה מפרש כי מדובר שעדיין לא קראו ג' פסוקים, ורק בדיעבד שכבר עשה המצוה אז אינו מעכב אבל כאן שעדיין לא קיים המצוה אז צריך להפסיק.

השו"ע פוסק (תרמ"ג) שבלייל סוכות אומרים בקידוש תחילת ברכת לישב בסוכה ואח"כ שהחיינו, אע"פ שתדיר קודם והרי ברכת זמן תדירה, כי הזמן חוזר על קידוש היום ועל מצות סוכה. ומה"ט נוהגים בחו"ל בלילה שניה לומר ברכת זמן קודם ברכת לישב.

התשובות והנהגות (א' שכ"ג) תמה למה קורין אחרי שחרית המגילות של רות, קהלת ושיר השירים לפני קריאת התורה ולא אחרי קריאת התורה כמו בפורים, ומפרש שבפורים הקריאה חובה ושפיר תדיר ואינו תדיר תדיר קודם ומקדמינן קריאת התורה דתדיר, אבל שאר המגילות אינם חיוב מעיקר הדין רק מנהג לקרות, ובמנהג לא שייך דין תדיר ואינו תדיר, ומקדמינן המגילות משום אותן בני אדם שלא מגיעים לשחרית כמבואר בגמ' ואם נאחר המגילות יאחרו גם קריאת התורה, שאין רצונם לשמוע המגילות, ושפיר הקדימו המגילות שאפילו יאחרו יגיעו לקריאת התורה ביום טוב שחיובו חמיר.

כתיב (ו, ה) ז'ערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים', 'העולה' היא עולה ראשונה מזה דרשינן בגמ' (פסחים נ"ח:) שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר.

שנינו במסכת זבחים (פ"ט). כל התדיר מחבירו קודם את חבירו קרבני תמידין קודמין למוספין, מוספי שבת קודמין למוספי ר"ח, מוספי ר"ח קודמין למוספי ראש השנה שנאמר 'מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה'. תוס' מקשים שאם ילפינן לה מדכתיב 'מלבד' א"כ מה צריך הדרשה בגמ' פסחים 'העולה' עולה ראשונה שלא יהא דבר קודם לתמיד תיפוק לי מהכא.

המקדש דוד (סימן ט' סק"א) מיישב דאם היה הטעם רק משום דתדיר קודם, א"כ אם היו רוצים לעשות את שניהם בבת אחת, שפיר דמי, דדין תדיר קודם הוא רק היכא דאי אפשר לעשות שניהם כאחד, וצריך להקדים האחד, דבזה הוא דין להקדים התדיר. אבל היכא דיכול לעשות שניהם כאחד אין צריך להקדים התדיר דוקא ויכול לעשות שניהם כאחד. ולכן שפיר בעינן לקרא דהעולה עולה ראשונה לומר שאינו יכול לעשות שניהם כאחד אלא צריך דוקא שהתמיד יהא עולה ראשונה.

הנימוקי יוסף (הלכות ציצית) כתב שראוי להקדים מצות ציצית קודם מצות תפילין משום ששקולה כנגד כל המצות ועוד שהיא תדירה יותר שנוהגת בין בחול בין בשבת בין ביום טוב ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

המשנה ברורה (ז' סק"ב) כתב בשם מ"א מי שצריך לברך ברכה אחרונה וגם ברכת אשר יצר יברך אשר יצר קודם דתדיר קודם. המור וקציעה תמה דמאן ימר דאשר יצר תדיר אדרבה אכילה ושתייה תדירים יותר, אך מ"מ מסיק דיש להקדים אשר יצר דהחובה להודות סמוך להנאה וברכה אחרונה כבר עבר זמן מהנאתה ובדין לאחר.

השו"ע (קפ"ח ה') כתב שבברכת המזון אם חל ראש חודש או יו"ט בשבת אומר תחילה רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא, משום דתדיר קודם.

גבי בדיקת חמץ כותב המ"ב (תל"א סק"ח) שאותן המתפללים מעריב בזמנו בצבור יתפללו מקודם דטורח לקבצן אח"כ וגם אין לחוש כ"כ שישכח לבדוק שהרי תפילה היא דבר קבוע ואין שייך בו שמא ימשוך. והמתפלל בביתו יתן לאחר לבדוק והוא יתפלל דע"ז יקיים שניהם בזמנם ואי ליכא אחר יתפלל תחלה, אכן אם הוא רגיל להתפלל לעולם ביחידי יבדוק תחילה דכיון דרגיל בכך לא חיישינן כ"כ שמא ישכח. אך החק יעקב כתב דלעולם יתפלל תחלה דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

הביאור הלכה (תפ"ט) כתב בשם מור וקציעה שהטעם דסופרין ספירת העומר אחר תפילת מעריב הוא משום דבדורות הראשונים היה המנהג להתפלל ערבית קודם הלילה ובסיום המעריב התחילה הלילה ואז היו סופרין בדין בתחלת הלילה. אכן החק יעקב כתב דמדינא צריך להקדים ק"ש ותפלה שהוא תדיר.

השו"ע (רפ"ו ד') כתב היו לפנינו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף משום דתדיר קודם.

כתיב (ו, ב) 'זאת תורת העולה וגו' והרים את הדשן, השם משמואל תמה מה ענין תורת העולה לתרומת הדשן, הא תרומת הדשן יכולה להיות מדשן האימורים של שאר הקרבנות, ולמה תלה דוקא בעולה.

הנה שלשה דברים יש בקרבן, דם ואברים ופדרים ודשן. הדם הוא הנפש ומכפר על הנפש ובזה תלוי עיקר הכפרה. האברים והפדרים הם לריח ניחוח, ומ"מ אינן מעכבים את הכפרה. הדשן מוציאין אותו מחוץ למחנה. ומפרש דעצם הנפש מכופר בדם, דכתיב (ויקרא י"ז) כי הדם הוא בנפש יכפר, אך המדות המסתעפות מהנפש מתכפרות בהקטרת האיברים והפדרים, שבהם מלובשים חלקי הזן חיות הנפש, והמידות נתבררים בלהב אש המזבח, חלקי הרע בעשן יכלו, וחלקי הטוב עולים מלובנים ומזורזים לריח ניחוח. ובאשר ע"י אש המזבח יוצאים כל חלקי החיות, ונשאר רק האפר שאין בו שום חלקי החיות, דבר שאין בדוגמתו בקדושה לכן נדחה לחוץ.

וזה כוונת הכתוב 'זאת תורת העולה' פירושו תורת העליות, היינו העליות שעל ידי מוקדה על המזבח שהרשעה נכלה בעשן, וחלק הטוב עולה לריח ניחוח, וע"י תרומת הדשן נדחה החלק שאין בו קדושה כלל.

כתיב (ח, כג) 'וישחט ויקח משה מדמו ויתן על תנוך אוזן אהרן הימנית ועל בוהן ידו הימנית ועל בוהן רגלו הימנית'. התולדות יצחק מפרש הטעם שנתן הדם באלו האיברים הוא לפי שהמשכן כולל שלשה עולמות, כנגד עולם המלאכים לפנין מן הפרוכת, וכנגד עולם הגלגלים מחוץ לפרוכת שהוא אהל מועד, וכנגד זה העולם חצר המשכן. וזה גם כן באדם הראש כנגד עולם המלאכים, והלב כנגד הגלגלים שהוא בעל התנועה, וממתניו ולמטה כנגד העולם השפל.

לכן נתן הדם שהוא כפרת הנפש בשלשה איברים הללו של הכהן המכפר, על תנוך אוזן הימנית שהאוזן בראש, ועל בוהן ידו שהוא אמצע הגוף, ועל בוהן רגלו שהוא סוף הגוף. ונוכל לומר שנתנת הדם על תנוך אזנו, כדי שיזכור וידקדק מה ששמע מהמצות שנצטוו בעבודת בית המקדש, ועל בוהן ידו שידקדק בעבודת בית המקדש מה שיעשה איך יעשה, ועל בוהן רגלו לזרז אותו שלא ילך ולא יכנס במקום שמצווה שלא יכנס בעת בלתי ראוי.

הקב הישר (פרק י"ח) כתב שתקנו חז"ל לומר בכל יום מזמור לתודה כי צריך האדם להודות בכל יום ויום, כי אין בעל הנס מכיר בנסים שעושה לו הקב"ה, ובאמירת מזמור זה תהיה כוונתו בלבו כאילו מביא תודה. ואין לך אדם שלא נעשה לו נס, ובפרט בדורות האלו אשר הצרות מתגברים בכל יום ויום, וק"ו מי אשר משפיע עליו הקב"ה שפע של ברכה שזכה לישיב בביתו בהשקט ובטח ופרנסתו היא סדורה לו שצריך ליתן שבח והודיה להקב"ה.

וכן מאריך האלשיך הקד' שארבעה צריכין להודות בא לומר שגם שלא עמד עליהם בפעול סכנה, כגון יורדי ים אפי' לא באו לידי סכנה מ"מ צרכים להודות כיון שהיה בים. וכן הולכי מדברות אפי' שלא תעו במדבר ולא רעבו ללחם ולא צמאו למים. וכן חולה שנתרפא אפי' שלא הגיע עד שערי מות, ולא תיעבה כל אוכל נפשו, אלא שנתרפא מחליו צריך להודות. וכן מי שהיה חבוש ויצא, כלומר גם שלא היה אסור בזיקים, כיון שהיה חבוש ויצא חייב להודות. כי הנה לפי האמת יותר חייב להודות מי אשר בנחת ולא בצער כגון שהנחהו ה' אל מחוז חפצם בים או במדבר בשלום בלא שום צער ממי אשר ראה רעה והצילו ה', שנצטער הרבה טרם ינצל. כי מי שבא בשלום הרי לא בלבד שהצילו ה' אלא גם חס עליו בל ירגיש אפילו מציאות צער כלל.